

DIGITAL COMPETENCE - KEY IN THE SYSTEM OF COMPETENCES IN GRADES 1. - 4. IN WORK WITH CHILDREN WITH SPECIFIC TEACHING DIFFICULTIES

Violeta Iv. Kyurkchiyska

ABSTRACT: In the school programs for grades 1.-4. are indicated the key competences, each having its own place and being of great importance for the formation of the student personality. Why do we define digital competency as a key to working with children with STD? Its significance (ranked second in importance after the Bulgarian language competences) stems from the fact that through it the other competences are mastered. It supports both the process of socialization of children with STD and their education.

KEYWORDS: inclusive education, social reality, tuition, information technologies, training of primary teachers.

В Закона за предучилищно и училищно образование е заложена необходимостта от „придобиване на компетентности, необходими за успешна личностна и професионална реализация и активен граждански живот в съвременните общности” [7]. За тяхното формиране съдейства обучението по всички учебни дисциплини, но водеща е ролята на обучението по български език, произтичаща от комуникативната му ориентация. Функциите по останалите предмети са с общодидактическа стойност, която е с информативен и конструктивен характер, докато специфичните за езиковото обучение функции развиват комуникативноречевата компетентност на учениците [9]. Като променлива величина „в тях се отразява стремежът да се отговори на тенденциите в развитието на науките и на промените в социокултурната действителност. От функциите, които искаме да реализираме, се ръководим при обосноваване на съдържанието, принципите, технологията, критериите за оценяване на ефективността, системата на контрол и пр.” Те са в основата на определяне на „*подход*, схващан като главно направление, което определя стратегията в действията на учителя и учениците на определен етап от развитието на обучението по български език [6].”

Такъв подход, който дава възможност за успешна личностна и професионална реализация, за формиране на жизнена позиция чрез адекватна социализация в съвременните общности, е компетентностният. Той измества знаниецентристкия подход [5], определящ езиковите знания като основно средство за постигане на образователните цели и омаловажаващ потребността от личностна изява на обучаваните. Компетентностният подход съдейства за постигане на целите на предучилищното и училищното образование, като създава условия за развиване на способността за себеизява и социализация. У учениците не се натрупват самоцелно езикови знания, а се изграждат умения за адекватно общуване в различни комуникативни ситуации. Така потребността от езикова подготовка е осъзната и мотивирана. Резултат от езиковото обучение не са вече знанията, а способността за правилното им използване при участие в речеви акт[9]. Резултат, който е с *определящо значение при децата със специфични обучителни трудности (СОТ)*. Излишното натрупване на езикова информация за сметка на правилната употреба в речта е обобщена от Петков, според който: ако един индивид бъде целенасочено обучен да запамети преобладаваща част от думите на един нов за него език, както и ако запамети и дори разбере теоретично приложението на всички граматични правила, това не означава, че с тези наистина огромни по обема и спецификата си знания, той ще овладее съответния език. Тъкмо обратното той ще има много повече трудности от едно петгодишно дете, което спонтанно е овладяло същия този език и може коректно да използва почти всички глаголни и други форми без да въобще да знае как се научават, назовават, описват и обясняват всичките тези граматически операции и категории, с които то борави така

умело и успешно [11]. Компетентностният подход създава максимално благоприятна основа за преодоляване както на общите, така и на специфичните обучителни трудности. Всяка една от областите на компетентности, заложи в учебните програми (представени са по-долу) обезпечават работата по: двигателното и когнитивното развитие на учениците; поведението и социалните им релации; трудности, които са резултат от особеностите в развитието на висшите корови функции: гнозис, праксис, памет, мислене, кодиране и декодиране на информация, речта.

Компетентностният подход се определя като основополагащ за нова образователна парадигма. Той поставя понятия като „компетентност“ и „компетенция“ в центъра на модернизацията на образованието. Понятието компетентност навлиза в българския образователен дискурс през 2000 г. чрез Държавните образователни изисквания (ДОИ) за учебно съдържание в културно-образователната област *български език и литература*. Според ДОИ се изисква „равнище на компетентност“, което обхваща знания, умения и навици. За основни в обучението по български език се определят *комуникативноречевата компетентност* [5], *езиковедската компетентност* и *културологичната компетентност*, като първата е цел на езиковото обучение в 1. – 4. клас. В случая тя има отношение и към специфичните обучителни трудности свързани с речта.

Компетентностният подход поставя необходимостта от практическото прилагане на овладените знания. По този начин се повишава качеството на образованието. Така знанията за езика, както и комуникативноречевите умения, които са в основата на способността за общуване, ще намерят своето проявление при формиране на останалите ключови компетентности у обучаваните. Неслучайно на своя първи етап от развитието си, компетентностният подход намира приложение в езикознанието [3]. По-късно понятието *компетентност* разширява обхвата си и се диференцира на различни видове.

В Учебните програми по всички предмети в начален етап на основно образование, е посочена възможността за формиране на *съвременните ключови компетентности* [15]:

- Компетентности в областта на българския език;
- Умения за общуване на чужди езици;
- Математическа компетентност и основни компетентности в природните науки и на технологиите ;
- Дигитална компетентност ;
- Умения за учене;
- Социални и граждански компетентности ;
- Инициативност и предприемчивост ;
- Културна компетентност и умения за изразяване чрез творчество;
- Умения за подкрепа на устойчивото развитие и за здравословен начин на живот и спорт.

Всяка от компетентностите има своето място и определящо значение за формиране на учениковата личност, което не е предмет на настоящото изложение. Интересът в случая е насочен към пътищата за овладяването им и влиянието, което имат върху деца със СОТ. Системата от компетентности поставя въпроса за необходимостта от прилагане на интерактивни методи, които ще обезпечат процеса на формирането им. В тази връзка информационните и комуникационни технологии – (ИКТ) максимално създават условия за прилагане на иновативни подходи в организацията на практически ориентираното обучение. От една страна те са продукт на развитието на техническия прогрес, от друга – са средство за общуване, което е необходимо условие за социалното и културно възпроизводство на човека, за формирането на неговите специфични социални потребности. Ролята на ИКТ за формиране както на *компетентностите в областта на българския език* (които вече бяха коментирани), така и на останалите в системата от такива, поставя на второ място по важност *дигиталната компетентност* на обучаваните. Специалистите по чужди езици веднага ще опонират с тезата, че *уменията за общуване на чужди езици* са гарант за работа с дигитални устройства. Неоспорим факт, резултат от разработените софтуери, в които команди и дейности се изпълняват в менюта на чужд език. *В тази връзка е неуместно подреждането на компетентностите по степен на важност*. Всички те взаимно се допълват и имат своето

отношение към цялостния процес на формиране на личността. Процес, в който **дигиталната компетентност е ключова**. Нейната значимост (поставена на второ място по важност след компетентностите по български език), **произтича от факта, че чрез нея се овладяват останалите компетентности**. Владееенето и ползването на ИКТ е съществен елемент от *функционалната грамотност* на всеки човек, необходимо условие за неговата лична и професионална реализация и израстване. Именно от училището се очаква да осигури формирането на информационната компетентност у младите хора, а това ще стане, ако то се превърне в модерна институция, която обучава със съвременни методи и средства [9].

Спецификата на комуникативноречевата компетентност изисква чрез прилаганите учебни похвати образователният процес "да се доближи" до реалното речево общуване: да се представят типични ситуации, в които се изпълняват комуникативни роли, близки до всекидневния живот на подрастващите [5]. Какво по-близко до детето на XXI век от от таблета, компютъра, айфона ? В тази връзка възниква въпросът: **Защо ИКТ са универсалното средство за обучение?** Аргументите относно използването на ИКТ в обучението както на ученици без затруднения, така и на деца със СОТ са по посока на :

- работата в електронна среда е *позната* за всички обучавани от компютърните игри, които са ежедневие за децата на XXI век;
- електронната среда е *провокативна и интересна* за обучаваните;
- *игрите* като образователен софтуер преобладават, а използването на *играта* като метод е целесъобразно с оглед на нейното значение за възрастта на 6-10 годишните деца. Детето, играейки, овладява определени знания и умения, като подсъзнателно участва и в корекционен процес. Играта, която според Игнатовска (2012) е социално-исторически обусловена функция в развитието на детето, съответстваща на нивото на сензитивност, създава условия за ускоряване на формиращите процеси [8];
- чрез използване на ИКТ се преодоляват *двигателните трудности*, които са част от общите, както и тези свързани с *поведението и социалните релации*;
- работейки с ИКТ децата придобиват *самоувереност*, която е определяща за децата със СОТ. Успехите, постигнати с мишката и клавиатурата, които са невъзможни с химикала и тетрадката, са съизмерими с тези на съучениците ;
- общуването чрез компютърната система води до *социализиране на всички деца*: едните развиват и формират умения на търпимост към партньора (в т.ч. и към неговите слабости и пропуски), а другите участват в диалог по начин, по който не позволява превръщането му в монолог [4];
- работата с ИКТ съдейства за изграждане на *общоучебни умения* [2], които са от особено значение за всички обучавани. Чрез тях се научават да работят в екип, да се осведомяват и самоосведомяват ;
- интегрирането на ИКТ в часовете по различни предмети осигурява *учене чрез сътрудничество*, което при деца със СОТ води до висока ефективност ;
- използването на ИКТ *мотивираща* учениците – те не се отказват докато не постигнат резултат, докато не разрешат проблем, което е от особено важно значение в корекционната работа при децата със СОТ;
- ИКТ позволява, нещо повече – предоставя, големи възможности на първокласниците да използват *рисуноката като единствено достъпния им начин да предадат графически някакво съобщение*.

Изложените доказателства в подкрепа на универсалността на ИКТ определя и ключовият характер на дигиталната компетентност. Като понятие в българското начално училище навлиза с новите учебни програми от 2016 година, макар че за пръв път терминът е въведен през 1997 година от Пол Джилстер [13] . Той го определя като „дигитална грамотност”, в която по-късно други автори [12] диференцират четири компетентности:

- *ИКТ грамотност* – умения за използване на компютърни, софтуерни приложения, база данни и др. технологии;
- *Интернет грамотност* – умения за използване на World Wide Web, е-поща, търсене и намиране на информация от Мрежата, познаване на ролята и употребата на онлайн ресурси;
- *Медийна грамотност* – умения и компетенции за анализ, оценка, създаване и участие с мултимедийни съобщения;

• *Информационна грамотност* – една от главните способности на учащите се, изразяваща се според Програмата „Образование за всички” на Юнеско в „способността за достъп и използване на различни източници на информация...., набор от критични умения, които позволяват на хората да се изразяват, да изследват, да търсят отговори, да общуват и да разбират потока от идеи между отделните индивиди и групи в бърза променящата се технологична среда” [14].

В началното училище процесът на формиране на дигитална грамотност започва с първата от посочените компетентности – *ИКТ грамотност*. През периода 1995 –2001 постепенно ИКТ навлизат в обучението в начална училищна възраст. Още през 1995 година ИКТ са включени в образователната система на Малта, но стават официална част от учебната програма след публикуването на Националната програма за общообразователен минимум през декември 1999 г. През 1997 година въпросът за използване на ИКТ в началното училище се поставя за пръв път в страни като Холандия, Гърция, Португалия. Правителствата одобряват планове, насочени към повишаване качеството на образователната система във всички нейни нива, а други (в Латвия) създават информационна образователна система (LIS), чиято основна задача е чрез ИКТ учениците и преподавателите да се превърнат в активни участници в образователния процес. За тази цел се разработват софтуерни продукти за началното училище и методология за тяхното използване в обучението по различните учебните предмети. Предвижда се овладяване на знания и умения по ИКТ, което се реализира както при изучаването им в самостоятелна учебна дисциплина, така и чрез интензивното им използване в обучението по другите предмети.

Най-популярният подход към ИКТ в началното училище е използването им като средство за обучение. Такъв е и в българското начално училище, когато през 1998 година се поставя началото на използването им. До тогава работата с компютри в българското училище е насочена към обучението в VIII – XII клас. Децата от 1. – 4. клас нямат достъп до компютрите в училище, или ги използват само с развлекателна цел, затова задоволявайки интереса си, те посещават Интернет клубове и често играят неподходящи игри. През 1998 година с одобряването на „Типова учебна програма за работа с компютри и информационни технологии в първи – четвърти клас” компютърът намира своето място и в началното училище. Според нея в рамките на свободноизбираемата подготовка (СИП) обучението по информационни технологии допринася за компютърна култура у децата, която е съществена част от съвременната техническа култура на човека. Основна цел на обучението по информационни технологии е учениците да придобият първоначални познания и умения за работа с компютърни системи, защото обучението по информационни технологии предлага работа в една нова, нетрадиционна среда. С богатите си възможности за разнообразни дейности тя провокира въображението на децата, създава условия за използване на усвоените знания и умения за реализиране на различни проекти, за изпробване на варианти, за търсене на нови подходи, стратегии и решения. Работата с компютри в началния курс има за цел да осигури безопасно, безпроблемно и смислено навлизане на децата в света на модерните технологии като формира *ИКТ грамотност*. Тя е първи етап в цялостния процес на обучение по информационни технологии в българското училище и дава на детето първоначална представа за:

- компютърната система и за идентифицирането на основните ѝ компоненти;
- функционалната специфика на основните компоненти на компютърната система;
- начините за възприемане, търсене, извличане и съхраняване на различен тип информация;

- създаването и обработването на компютърен документ.

В този смисъл обучението е насочено към формиране на *ИКТ грамотност*:

- изграждане на положителна емоционална нагласа и познавателен интерес към работата с компютърна система;

- формиране на начални умения и навици за правилна употреба на компютърната техника;

- усвояване на алгоритъм за работа с компютърна система;

- добиване на представа за приложението на компютърните системи в различни сфери на обществения живот;

- използване на компютъра в контекста на обичайни и специфични за възрастта дейности;
- развиване на познавателните умения: планиране и структуриране на дейността;
- търсене и използване на информация; вземане на решения чрез разнообразие от дейности, подходи и инструменти за решаване на проблеми от различни области.

Работата с компютри в училище трябва да създава познавателни умения, които да организират *информацията* - да се натрупва, да се общува с нея, да се споделя. Не на последно място, да развива естетически усет и да дава възможност на обучавания да изпита удоволствие от процеса на обучение. *С каква информация в софтуерна среда общуват учениците в начална училищна възраст ?*[9]

- *Графична* – в смисъла на: изображение, съставено от точки с различен или еднакъв цвят. За целите на обучението на деца със СОТ тя подпомага работата при комуникативни упражнения, свързани с откриване на герой, описание на обстановка и т.н.;

- *Звукова* – разбирането за нея е: естествени и изкуствени шумове и звуци, прости и сложни мелодии, музикални творби в инструментално изпълнение, вокални произведения, човешки говор. (Например: *Чуй приказката...* в часа по български език и литература, се работи върху артикулационната и акустичната страна на звука);

- *Анимация и видео*-анимацията е последователност от сменящи се кадри, а видеото е съвкупност от няколко медийни елемента–образ, звук и движение. При корекционна работа с деца със СОТ това е информация, която се използва за представяне на текста: *Гледай приказката ...*;

- *Текстова* – за учениците от начална степен това е: последователност от букви, цифри, препинателни знаци и други символи, въведени от клавиатурата. Текстова информация са както указанията за работа, така и текстовете, от които се извлича езикова информация.

Изброените видове информация са залегнали в осемте модула, около които е построена Типовата учебна програма (първа за българското начално училище) ”Работа с компютри и информационни технологии в I – IV клас”. Те обхващат работата с: графична, текстова, звукова информация и анимация и видео; комбиниране на различни типове информация в едно цяло; приложно-ориентирани програми; основни информационни дейности.

Освен умения за работа с елементите на компютърната система, обучаваните трябва да познават основните дейности при работа с текст-въвеждане, редактиране и оформяне на текст. *Работата с този вид информация-текстовата - има пряко отношение към дейностите, които извършват децата със СОТ.* Те се запознават с тях и ги овладяват в тази последователност. Целта е да се научат свободно да боравят с клавиатурата, да използват пълноценно и по предназначение всички възможности, които тя предоставя за работа. Това е от особено значение за:

- използване на компютъра като средство за себеизява- децата със СОТ са подпомогнати от компютърната система, поради липсата на увереност в собствените възможности;
- развитие на детското словесно творчество-невъзможността детето с проблем в говора да изяви себе си чрез речта;
- формиране на умения и навици за целенасочена работа при редактиране на текст;
- провокиране усета за естетическо оформяне на собствен текст.

Въвеждане – това е първата дейност, чрез която става запознаването на децата с клавиатурата като устройство за въвеждане на информация. В началото се работи със символния блок, като се въвеждат отделни букви. По този начин обучаваните разбират основния принцип на работа, който се изразява в това, че натискането на клавиш, с изобразен върху него символ, води до отпечатването (появата) му върху екрана. Обръща се внимание на правилната стойка на тялото и разположението на ръцете спрямо клавиатурата. Изисква се работа и с двете ръце, като всяка от тях обслужва съответната част от клавиатурата. Това съдейства за по-нататъшната работа при едновременно съгласувано действие и с двете ръце (използването на Ctrl, Shift). Коментира се лекото, отсечено и кратко движение на клавишите, за да се отпечата само един символ.

След като бъде овладяно въвеждането на отделни символи, се преминава към думи, изречение и текст. Следвайки схемата на запознаване с езиковите единици в българския език в периода на огромяване, обучаваните лесно и бързо преминават в следващ етап. Децата се запознават и с клавишите със специално предназначение в символния блок в контекста на

конкретна практическа задача. Паралелно с въвеждането, по естествен начин се преминава към втората основна дейност при работа с текстова информация – редактиране.

Редактиране – дейност, изразяваща се във вмъкване и изтриване на символи. Тя разкрива предимствата на компютърната текстообработка. За целта учениците трябва да познават предназначението на Backspace, Delete, Enter и клавишите от навигационния блок, с помощта на които е възможно свободното придвижване на курсора по текста.

Оформяне – дейност, включваща избор на шрифт, стил, размер и цвят на символите. Мотивирани от факта, че текста, който създават ще получи публичност, обучаваните правят настройките, влагайки творчество и естетически усет.

С приемане на Закона за предучилищното и училищното образование от 1.08.2016 година се извършва реформа, която е отговор на предизвикателствата на времето, в което живеем. *За пръв път се въвежда понятието дигитална компетентност*, без да се променя мястото на информационните технологии в процеса на обучение в начален етап на основна степен. Ако в началото (1998) се изучават в свободноизбираема подготовка, на по-късен етап се добавя възможността и в задължителноизбираема (2006), то към настоящия етап ИКТ също се изучават в *избираеми часове*. Промяната е по посока на наименованието на групата учебни часове [10]. *Нов момент* в Закона за предучилищно и училищно образование е предметът *компютърно моделиране* (КМ), който е част от задължителните учебни предмети и ще се изучава в 3. и 4. клас. Предвиденият хорариум е 32 часа годишно за 3. клас и 34 часа за 4. клас (следва броя на учебните седмици). Обучението по компютърно моделиране в начален етап е насочено към овладяване на начални знания, умения и отношения, свързани с изграждане на *дигиталната компетентност* на учениците чрез създаване на компютърни модели на познати обекти, процеси и явления и експериментиране с тях.

Програмите обезпечават работата по формиране на умения от *всички коментирани грамотности, свързани с дигиталната компетентност: ИКТ грамотност; Медийна грамотност; Интернет грамотност и Информационна грамотност.*

Дигиталната компетентност е ключова в системата от компетентности в 1.- 4. клас при обучение на деца със СОТ, но не трябва да се забравя, че *е –обучение не е алтернатива на традиционното, а негово естествено допълнение*, осигуряващо преодоляването на някои традиционни недостатъци [9].

References:

1. Aleksieva, K. (2013): Multisenzorni podhodi za uchene pri detsa s obuchitelni trudnosti (Multisensory approaches to learning in children with learning difficulties).Godishnik na ShU „Ep.K.Preslavski”, tom XVII D
2. Vasiveva, E. (2008): Savremennoto nachalno uchilishte. (Modern primary school) Prosveta,S.
3. Vatsov, S.(2015):Predizvikelstvata na kompetentnostniya podhod. (The Challenges of Competence Approach). [http://chetvurta –vlast/08/30](http://chetvurta-vlast/08/30)
4. Georgieva,M.(2002): Obuchenieto po balgarski ezik v nachaltoto uchilishte. (Bulgarian language teaching in primary school), Universitetsko izdatelstvo, Shumen
5. Dimchev, K. (2011): Ot znaniyestristiki podhod kum kompetentnosten podhod na znaniyata po balgarski ezik. (From Knowledge Center Approach to a Competent Approach to Knowledge in Bulgarian), Elektronno spisanie, LiterNet, 30.04.2011, № 4 (137)
6. Dimchev, K. (2009): Funktsii na obuchenieto po balgarski ezik. (Functions of Bulgarian language training),spisanie Balgarski ezik i literature, elektronna versiya № 2
7. Zakon za preduchilishtnoto i uchilishtnoto obrazovanie. (Law on pre-school and school education). Obn.DV,br.79 ot 13.10.2015
8. Ignatovska, Sv.(2012): Razvitie na socialnite interaktsii chrez igrata v protsesite na integrirano obuchenie (Developing social interactions through play in integrated learning processes),Ivis,V.Tarnovo
9. Kyurkchiyska, V. (2017): Informatsionnite tehnologii v obuchenieto po balgarski ezik i literatura v 1.-4. klas. (Information technologies in the field of education in Bulgarian language and literature in 1.-4. class). Universitetsko izdatelstvo,Shumen

10. Naredba №4 na MON za uchebniya plan. (Ordinance on the curriculum) Obn.DV, br.94 ot 04.12.2015
11. Petkov, P. Zhekov, Zh. (2016): Proyavi na paragramatizam, tsirkumlokutorni frazi, verbalni parafazii i fonologichni trudnosti pri detsa s disfaziya na ravitieto. (Paragramism, circulatory phrases, verbal paraphasis and phonological difficulties in children with developmental dysphasia), Sbornik: Interdistiplinarni logopedichni praktiki, NBU
12. Shopova, T. Razvitie na digitalnata kompetentnost u studentite (Development of digital competence in students), sp. Nota Bene, бр.26 <http://notabene-bg.org/read.php?id=290>
13. Gilster, P. Digital Literacy. New York: Wiley. 1997
14. UNESCO. Education for All, Global Monitoring Report. Paris: UNESCO Publishing, 2006
15. <http://minedu.government.bg/?go=page&pageId=1&subpageId=28>

*гл.ас. д-р Виолета Ив. Кюркчийска,
e-mail: vili_ik@mail.bg
ШУ „Епископ Константин Преславски”*